

Çalışan Kadınların ve Ev Kadınlarının Benlik-Algısı ve Benlik-Kurgusu Açısından Karşılaştırılması

Meral Gezici* Gülden Güvenç
Hacettepe Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı, (a) kadınların benlik-algısının ve benlik-kurgusunun çalışma durumuna ve yaş grubuna göre değişip değişmediğini incelemek ve (b) aralarındaki ilişki örüntüsünü betimlemeye çalışmaktır. Benlik-algısı, bireyin belirli ilişki alanlarındaki yeterli duygusu ve bütünsel özdeğer olarak; benlik-kurgusu, kültürel değerlerden ayrışma ya da bu değerlerle bütünleşme olarak tanımlanmıştır. Benlik-algısını ölçmek amacıyla Yetişkinler İçin Benlik-Algısı Ölçeği; benlik-kurgusunu ölçmek amacıyla Dengeli Ayrışma-Bütünleşme Ölçeği, toplam 217 kadına (60 ev kadını, 69 vasıfsız iş, 88 uzman iş statülerinde çalışan kadın) uygulanmıştır. Veriler, yukarıda belirtilen amaca uygun olarak çok değişkenli varyans analizi ve kanonik korelasyon teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlara göre, kadınların çalışma durumunun ve yaş grubunun benlik-algısında ve benlik-kurgusunda ortaya çıkan farklılıklarda rol oynadığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Kadınlar, benlik-algısı, benlik-kurgusu, çalışma durumu, yaş grubu

Abstract

The purpose of this study was to investigate (a) the changes in the self-perception and the self-construal of women due to employment and domestic statuses and developmental stages, and (b) the pattern of relationship between the self-perception and the self-construal. Self-perception was conceptualized as the self-competence in various domains of experience and as the global self-worth of women. Self-construal was taken as the individuation from or the assimilation of the cultural values of individualism/collectivism. Adult Self-Perception Scale and Balanced Differentiation-Integration Scale were administered to 217 women (60 housewives, 69 blue-collar employees, 88 white-collar employees) who volunteered to participate in the study. The data were analyzed by multivariate analysis of variance and canonical correlation techniques. The results revealed that, employment and domestic statuses and developmental stages of women lead to changes in self-perception and self-construal.

Key words: Women, self-perception, self-construal, employment and domestic statuses, developmental stages

*Yazışma Adresi: Uzm. Psk. Meral Gezici, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, 06532, Ankara
E-posta: meralg@hacettepe.edu.tr
Yazar Notu: Bu çalışma ilk yazarın yüksek lisans tezinin bir özetidir.

Son dönem sosyal psikoloji araştırmalarında, benlik-algısı bireyin benliğine dair bilgisinin kaynağı olarak gösterilmekte (Baumeister, 1996); algı, imge, şema gibi bilişsel kurultuları, çok yönlü ve dinamik süreci içeren bir kurgu (construal) olarak ele alınmaktadır (Bem, 1972; Cross ve Madson, 1997; Markus ve Kitayama, 1991). Örneğin, birey benliği ile ilgili algıladığı bilgiyi, ilgisiz olan bilgiden daha iyi hatırlamakta, ilgili olmayan geribildirimini görmezden gelmekte veya bu geri bildirimine karşı direnç göstermektedir. Bireyin kendisiyle ilgili bilgi işleme süreci duygusal yaşantılarıyla da ayrılmaz bir bağa sahiptir. İnsanlar kendi hata ve güçsüzlüklerinin başkalarında da mevcut olduğunu, yetenek ve güçlerinin ise benzersiz olduğunu düşünerek özdeğeri (self-esteem) arttıracak yönde davranmaktadırlar (Campbell, 1990; Greenwald, 1980; Linville, 1987; Pelham, 1991; Showers, 1992). Bireyin başkalarına yardım etme, meslek seçimi, bir resmi kurumda çalışma gibi tüm sosyal davranışları; kendini onaylama, özdeğerini artırma, kontrol duygusuna sahip olma arzusu tarafından yönlendirilmektedir (Bkz. Cross ve Madson, 1997).

Benlik-bilgisinin biçimlendirilmesine dair en kapsamlı ve en çok tartışılan kuram olan Bem'in (1972) 'benlik-algısı kuramı'na (self-perception theory) göre, insanlar başkalarının davranışlarını ve kendi davranışlarını gözleyerek düşüncelere ya da duygulara ilişkin vardamalar yapmaktadırlar. Bireyin kendine dair algısı ile ilintili olarak Tajfel ve arkadaşlarının geliştirdikleri Rosch'un da katkıda bulunduğu 'benlik-kategorileme kuramı'nda (self-categorization theory) ise benliği diğerlerinden ayırtırmayı içeren bilişsel kategorileme süreçlerine odaklanılmaktadır (akt., Hogg ve McGarty, 1990). Bu kurama göre, örneğin, kendini belli bir etnik grubun özellikleriyle tanımlayan birey kendisi ile bu etnik grup arasında fiziksel ve sosyal benzerlikleri algılamak, diğer etnik grupların bireyleriyle olan farklılıkları algılayacaktır.

James'in ve Mead'in yaklaşımlarından beri vurgulanmış olan bu benlik süreçlerinin yanısıra Freud'un 'ego' kavramını ortaya koymasıyla önem

kazanan benlik yapısı tanımları da görgül araştırmalara konu olmuştur. Son dönem araştırmacıların birçoğu benliği çeşitli bileşenlerden oluşan bütünsel bir yapı olarak betimlemektedirler (Marsh, 1993; Messer ve Harter, 1986; Rosenberg, Schooler, Schoenbach ve Rosenberg, 1995; Sedikides ve Brewer, 2001; Woike ve Baumgardner, 1993). Örneğin; kamusal ve özel benlik (Scheier ve Carver, 1981); olası benlikler (Markus ve Nurius, 1986); ideal ve zorunlu benlik (Higgins, 1987); kolektif, ilişkisel ve kişisel benlik (Brewer ve Gardner, 1996; Sedikides ve Brewer, 2001) gibi pek çok benlik-algısı boyutları üzerinde durulmakta; özdeğer, benlik-imesi, algılanan yeterlik gibi bilişsel kavramlar üzerinden ölçüm alınmaktadır. Bu araştırmada benlik-algısı ölçeği temel alınan Messer ve Harter (1986) ise benlik algısını bütünsel özdeğer ve farklı bağlamlardaki yeterlik algısı olarak ayırtmışlardır.

Benliğe ilişkin bilginin yorumlanmasında ve kurulmasında rol oynayan en önemli faktörlerden birinin kültür olduğu ileri sürülmektedir. Kadın ve erkekler aynı kültürel yaşama farklı şekillerde katılmaktadırlar. Örneğin; kültürel normları yansıtan cinsiyete özgü sosyal roller ve çalışma durumları farklı yeteneklerin ve becerilerin kazanılmasında etkin olmaktadır (Cross ve Madson, 1997). Birçok kültürde kadınlar hala çocuk yetiştirme işlevlerinden sorumlu tutulan cinsiyet olma özelliğini korumaktadırlar. Dolayısıyla aile üyelerine bakım verme ve ilişkisellik yönelimi uzman işlerde çalışan kadınlarda dahi erkeklere kıyasla daha fazla gözlenmektedir (Crossley, 2000). Bir başka deyişle, kadınlar erkeklere oranla başkalarına sosyal destek verme davranışını daha fazla göstermekte ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesinde erkeklere oranla daha fazla sorumluluk taşımaktadırlar. Benlik-kavramının içerdiği bu kültürel işlevler ve değerler, "benlik-kurgusu" (self-construal) terimiyle ifade edilmektedir (Cross ve Madson, 1997; Markus ve Kitayama, 1991).

Öte yandan, benlik kurgusunun kültürlere göre farklılık gösterdiği de vurgulanmaktadır. Benlik gelişimini açıklamada son yıllarda vurgulanan kültürlerarası bakış açısı doğrultusunda, genellikle bireyci-

lik-toplulukçuluk (individualism-collectivism) kategorileri kullanılarak farklı kültürel değerleri içeren benlik-kurgusu ve bu benlik-kurgusuna göre biçimlenen davranış tarzları incelenmektedir (Cross, Bacon ve Moris, 2000; Cross ve Madson, 1997; Guisinger ve Blatt, 1994; Markus ve Kitayama, 1991; Miller ve Prentice, 1994; Triandis, 1989). Ancak bireysel analiz düzeyinde bu değerler “birey merkezci-topluluk merkezci” (idiocentrism-allocentrism) (Triandis, Leung, Villareal ve Clark, 1985) ya da “bireysel görevler-grup görevleri” (individual loyalties-group loyalties) (Kağıtçıbaşı, 1987) olarak farklı boyutlarda tanımlanmaktadır. Anılan boyutların sosyo-kültürel ya da psikolojik analiz düzeylerinde aynı terimlerle ifade edilmesi bazen karışıklığa neden olmaktadır. Kağıtçıbaşı (1998), bireyci ya da toplulukçu değerler örüntüsünün temelde sosyolojik-ideolojik kavramlar olduğunu, psikolojik analiz düzeyinde bu değerlerin benliğe ilişkin kopukluk-ilişkiselik (separate-relational) boyutları olarak ifade edilebileceğini ileri sürmektedir. Kültürel bağlama göre duygu ve bilişlerini organize eden bireylerin Batıdaki bireyci (individualist) değerler doğrultusunda daha kopuk (separate), Doğudaki toplulukçu (collectivist) değerler doğrultusunda ise daha ilişkisel (relational) benlik örüntüleri geliştirdiğini ortaya koyan modeller ve bunları destekleyen görgül bulgular oldukça fazla sayıdadır (Bierbrauer, Meyer ve Wolfradt, 1994; İmamoğlu, 1987; Kağıtçıbaşı, 1987, 1990; Triandis, 1989, 1994; Yamaguchi, 1994). Ancak, Kağıtçıbaşı (1996) bireyci kültürlerdeki sosyal ilişkilerden kopuk kişiyi, psikolojik anlamda kendi kararlarını uygulayabilen özerk-bireyleşmiş (autonomous) kişiden ayırd etmenin gereğine dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle, Batıdaki bireyci kişinin ilişkilerden kopuk tutumuna karşın, ilişkilere duyarlılığı aynı zamanda psikolojik bağımsızlığı da içeren özerkliğin, Doğuya özgü olduğu düşünülen ilişkisellik özelliğiyle bir arada gelişebilmesinin mümkün olduğunu vurgulamaktadır.

Nitekim, ülkemizde kültürlerarası bakış açısı çerçevesinde benlik-kurgusunun ele alındığı ve bu araştırmaya temel teşkil eden dengeli ayrışma-bütünleş-

me modelinde de (balanced differentiation-integration model) benlik kurgusu, bireysel-gelişim yönelimi (self developmental orientation) ile ilişkisel yönelim (interrelational orientation) açısından iki farklı boyut olarak tanımlanmaktadır (İmamoğlu, 1987; 1998). Her iki temel yönelimin kendi içinde iki kutbu mevcuttur. Bireysel gelişim yöneliminin birinci kutbu toplumdan farklılamayı ve özerkleşmeyi-bireyleşmeyi (individuation), ikinci kutbu toplumdaki normlarla uyumlu davranmayı (normative patterning) ifade ederken, diğer boyut olan ilişkisel yönelimin birinci kutbu duygusal yakınlığı ve bütünleşmeyi (interrelatedness), ikinci kutbu ise insanlardan kopuk hissetmeyi (separateness) ifade etmektedir (İmamoğlu, 1998). Sözü edilen bu iki farklı temel yönelimin farklı kutuplarının bir arada gelişebileceği beklenmektedir. Örneğin, kişide bireyleşme-ilişkiselik veya bireyleşme-kopukluk gibi farklı kutuplar bir örüntü teşkil edebilmektedir. Kağıtçıbaşı'nın (1996) da belirttiği doğrultuda özerklik eğilimi baskın olan bir kişinin bireyci kültürün genel anlamıyla sosyal ilişkilerden kopuk bireyi gibi olması gerekmemekte, duygusal bütünleşme eğilimini de içerecek şekilde sosyalleşmesi mümkün olabilmektedir.

Buraya kadar özetlenenlere dayanılarak, benlik-kurgusunun kişisel yeterlik duygusu olarak tanımlanan benlik-algısına kıyasla, sosyo-kültürel değerleri de içerebilecek düzeyde bir benlik tanımı sağladığı söylenebilir. Bir başka deyişle, kültürlerarası yaklaşımlarda, yeterlik duygusuna ilişkin algılama ve kategorileme süreçlerinin kültürel bir bağlama oturtulmasına ve sosyal etkileşim içinde benliğin yorumlanması ve kurulması özelliğine dikkat çekilmektedir. Literatüre bakıldığında, araştırmaların çoğunlukla benlik-algısına ve benlik-kurgusuna ilişkin çocuk, ergen ve üniversite öğrencilerinden alınmış ölçümleri yansıttığı izlenmektedir (Bierbrauer, Meyer ve Wolfradt, 1994; İmamoğlu, 1998; Şahin ve Güvenç, 1996). Yetişkin kadınlarla ilgili çalışmalarda ise, daha çok benlik kurultularının psikolojik sağlık, stres, kaygı ve depresyon düzeyi ile özdeğer gibi değişkenlerle olan ilişkilerinin araştırıldığı görülmektedir (Aston ve Lavery, 1993; Coleman ve Antonucci,

1983; Crepet, Piazzzi, Vetrone ve Costa, 1993; Haw, 1995; Mutran, Reitzes, Bratton ve Fernandez, 1997; Oster ve Scannel, 1999; Pietromonaco, Manis ve Markus, 1987). Kadınların çalışma durumunun ve yaş grubunun benlik-algısı ve özdeğer (Bala, 1992, 1998; Hong, Bianca, Bianca ve Bollington, 1993; Messer ve Harter, 1986) ile benlik-kurgusu (Clancy ve Dollinger, 1993; Eaton ve Louw, 2000; Feather, 1991; Lau ve Wong, 1992; Sinha ve Verma, 1994; Yamaguchi, 1994) üzerindeki etkilerinin ve bu kurtular arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmalar ise son derece sınırlıdır. Bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır: Kadınlarda;

1. Benlik-algısı, çalışma durumuna ve yaş grubuna göre bir farklılık göstermekte midir?
2. Benlik-kurgusu, çalışma durumuna ve yaş grubuna göre bir farklılık göstermekte midir?
3. Benlik-kurgusu temel boyutları ile benlik-algısı boyutları arasında bir ilişki var mıdır? Varsa bu ne yönde bir ilişkidir?
4. Benlik-algısı boyutları benlik-kurgusu temel boyutlarının zıt kutuplarına göre bir farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Ankara'da yaşayan, orta sosyo-ekonomik düzeydeki 217 kadın (60 ev kadını (%27.6), 69 vasıfsız iş (%31.8) ve 88 uzman iş (%40.6) statülerinde çalışan) oluşturmaktadır. Bu çalışmaya bir işte çalıştıktan sonra işi bırakmış olan veya emekliye ayrılmış denekler alınmamıştır. Araştırmaya katılan 20-50 yaş arasındaki kadınlardan; 20-35 yaş arasındaki katılımcılar genç yetişkin grubun (yaş ortalaması = 28.94, S = 4.50); 38-50 yaş arasındaki katılımcılar ise yetişkin grubun (yaş ortalaması = 43.72, S = 4.19) temsilcileri olarak alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Yetişkinler İçin Benlik-Algısı Ölçeği (YİBA; Adult Self-Perception Scale). 1986 yılında Messer ve Harter tarafından geliştirilen YİBA Ölçe-

ği, 4 basamaklı Likert tipi bir ölçektir ve bireylerin farklı benlik alanlarındaki yeterlik algılarını, ayrıca bütünsel özdeğeri ölçmektedir. Bütünsel özdeğer dışındaki her bir alt ölçek için en düşük toplam puan 4, en yüksek toplam puan 16, bütünsel özdeğer için en düşük toplam puan 6, en yüksek toplam puan ise 24'tür. YİBA Ölçeği'nin Türkiye'deki psikometrik özelliklerini belirlemek amacıyla, 123 ev kadını (%32.4), 118 vasıfsız işte çalışan kadın (%31.1) ve 139 uzman işte çalışan kadından (%36.6) elde edilen veriler için alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre: atletik yeterlik .71; bütünsel özdeğer .70; ev işlerini düzenleme .77; fiziksel görünüm .71; mesleki yeterlik .58; yakın ilişkiler .72 bulunmuştur. YİBA Ölçeği'nin yapı geçerliğini irdelemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) Oblique Rotasyonuyla birlikte uygulanmıştır. Buna göre, yetişkin kadınlarda 1. faktörün (ev işlerini düzenleme) açıkladığı varyans %12.08; 2. faktörün (fiziksel görünüm) açıkladığı varyans %11.67; 3. faktörün (atletik yeterlik) açıkladığı varyans %10.97; 4. faktörün (yakın ilişkiler) açıkladığı varyans %10.90; 5. faktörün (mesleki yeterlik) açıkladığı varyans %9.26'dır. Sonuçlar, 5 faktörün birlikte toplam varyansın %54.88'ini açıkladığını göstermektedir.

Dengeli Ayrışma-Bütünleşme Ölçeği (DAB; Balanced Differentiation-Integration Scale). DAB Ölçeği, İmamoğlu (1998) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan 29 maddeden 13 tanesi ölçeğin birinci boyutu olan bireysel-gelişim yönelimini (self-developmental orientation), 16 tanesi ise ikinci temel boyut olan ilişkisel yönelimi (interrelational orientation) ölçmektedir. Bireysel-gelişim yönelimi boyutundan alınabilecek en düşük toplam puan 20, en yüksek toplam puan 60; ilişkisel yönelim boyutundan alınabilecek en düşük toplam puan 48, en yüksek toplam puan ise 75'tir. İmamoğlu (1998), üniversite öğrencileri için tüm ölçeğin Cronbach Alpha katsayısını .83; bireysel-gelişim yönelimi boyutu için güvenilirlik katsayısını .74, ilişkisel yönelim boyutu için güvenilirlik katsayısını .91 bulmuştur. DAB Ölçeğinin genç yetişkin ve yetişkin kadınlar

için psikometrik özellikleri araştırmacı tarafından saptanmıştır. Bu amaçla, 82 ev kadını (%34.9), 59 vasıfsız işte çalışan kadın (%25.1), 94 uzman işte çalışan kadından (%40.0) elde edilen veriler için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Tüm ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .77; bireysel-gelişim yönelimi boyutunun .81, ilişkisel yönelim boyutunun ise .80 bulunmuştur. DAB Ölçeğinin yapı geçerliliğini irdelemek amacıyla, Temel Bileşenler Analizi Varimax Rotasyonu ile birlikte uygulanmıştır. 1. faktörün açıkladığı varyans %12.83, 2. faktörün açıkladığı varyans %10.65, 3. faktörün açıkladığı varyans %9.34, 4. faktörün açıkladığı varyans %8.58, 5. faktörün açıkladığı varyans %7.63, 6. faktörün açıkladığı varyans %5.84'dür. DAB Ölçeğinin 6 faktörü, toplam varyansın %54.89'unu açıklamaktadır. Ayrıca, bu araştırma verilerine uygulanan ikinci-düzye (second-order) faktör analizi sonucunda, maddelerin 2 temel faktörde toplandıkları ve sırasıyla toplam varyansın %29.43 ve %28.17'sini açıkladıkları bulunmuştur. Sözü edilen iki faktör birlikte, toplam varyansın %57.60'ını açıklamaktadırlar. Bu faktörler, İmamoğlu (1998) tarafından "ilişkisel yönelim" ve "bireysel-gelişim yönelimi" olarak adlandırılmıştır. Böylece, yapılan birinci-düzye ve ikinci-düzye faktör analizi sonuçlarının İmamoğlu'nun bulgularıyla uyumlu söylelenebilir.

İşlem

Tüm uygulamalar, Kasım 2000 ile Eylül 2001 tarihleri arasında, işyerlerinde ve evlerde bireysel veya toplu uygulamalar şeklinde gerçekleştirilmiştir. "Yetişkinler için Benlik-Algısı Ölçeği", "Dengeli Bütünleşme-Ayrışma Ölçeği" ve "Kişisel Bilgi For-

mu" hep birlikte verilmiş ve tüm ölçeklerin doldurulması ortalama bir - bir buçuk saat sürmüştür.

Bulgular

Benlik-Algısı İle İlgili Bulgular

Yetişkin kadınlarda bağımlı değişken olan benlik-algısının, bağımsız değişkenler olan çalışma durumuna ve yaş grubuna göre bir farklılık gösterip göstermediğini saptayabilmek amacıyla 3 (çalışma durumu: ev kadını, vasıfsız iş, uzman iş) x 2 (yaş grubu: genç yetişkin, yetişkin) Stepdown Çok Değişkenli Varyans Analizi (stepdown MANOVA) uygulanmıştır. Bu analiz tekniği, bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin orta düzeyde olması dolayısıyla tercih edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Analiz sonucunda, çalışma durumunun $F(12,412) = 2.03, p < .05, \eta^2 = .07$ ve yaş grubunun $F(6,206) = 2.70, p < .05, \eta^2 = .06$, benlik-algısı üzerindeki temel etkilerinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Ancak çalışma durumu ve yaş grubunun ortak etkisi anlamlı değildir. Yapılan Bonferroni düzeltmesi sonucunda tekrar etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu sonuçlara ilişkin bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi çalışma durumunun, benlik-algısı boyutlarından sadece bütünsel özdeğer $F(2,206) = 3.20, p < .05, \eta^2 = .02$ üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Uzman işte çalışan kadınların bütünsel özdeğerinin ($\bar{X} = 18.59$) hem ev kadınları ($\bar{X} = 17.80$) hem de vasıfsız işte çalışan kadınlardan ($\bar{X} = 17.69$) daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yine Tablo 1'den izlenebileceği gibi, yaş grubunun, benlik-algısı boyutlarından ev işinde yeterlik $F(1,211) = 6.87, p < .01, \eta^2 = .03$

Tablo 1

Çalışma Durumu ve Yaş Grubunun Benlik-Algısı Üzerindeki Etkisine İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler	Univariate F	Stepdown F	η^2	Bonferroni α
Çalışma Durumu	Bütünsel Özdeğer	2.36(2/211)	3.20(2/206)*	.02	.01
Yaş Grubu	Ev İşinde Yeterlik	6.87(2/211)**	6.87(1/211)**	.03	.01
	Mesleki Yeterlik	8.59(2/211)**	6.14(1/209)*	.02	.01

* $p < .05$ ** $p < .01$

ve mesleki yeterlik (stepdown $F(1,209) = 6.14$, $p < .05$, $\eta^2 = .02$) üzerinde anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yetişkin yaş grubundaki kadınların ($\bar{X} = 13.30$) genç yetişkin yaş grubundaki kadınlara ($\bar{X} = 12.32$) göre kendilerini ev işinde daha yeterli algıladıkları görülmektedir. Yine benzer doğrultuda yetişkin yaş grubundaki kadınların ($\bar{X} = 12.85$) kendilerini mesleki alanda genç yetişkin yaş grubundaki kadınlara ($\bar{X} = 12.03$) göre daha yeterli algıladıkları görülmektedir.

Benlik-Kurgusu İle İlgili Bulgular

Yetişkin kadınlarda bağımlı değişken olan benlik-kurgusunun, bağımsız değişkenler olan çalışma durumuna ve yaş grubuna göre bir farklılık gösterip göstermediğini saptayabilmek amacıyla 3 (çalışma durumu: ev kadını, vasıfsız iş, uzman iş) 2 (yaş grubu: genç yetişkin, yetişkin) MANOVA uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda çalışma durumunun, $F(4,20) = 13.24$, $p < .001$ ve yaş grubunun, $F(2,210) = 9.33$, $p < .001$, $\eta^2 = .06$ benlik-kurgusu

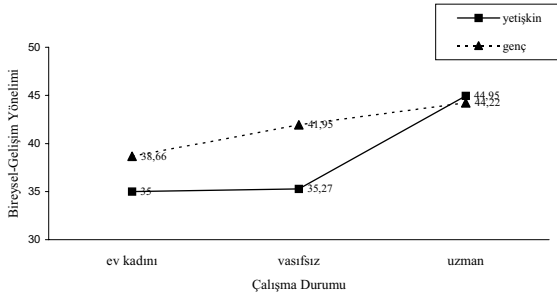
üzerinde anlamlı etkisinin olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda, çalışma durumu ve yaş grubunun $F(4,420) = 2.92$, $p < .05$, $\eta^2 = .04$ ortak etkisi de anlamlıdır.

Çalışma durumunun, benlik-kurgusu boyutlarından bireysel-gelişim yönelimi ($F(2,211) = 27.48$, $p < .001$) üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Uzman işte çalışan kadınların bireysel-gelişim yönelimi ($\bar{X} = 44.57$) vasıfsız işte çalışan kadınlardan ($\bar{X} = 39.14$) ve ev kadınlardan ($\bar{X} = 36.65$) daha yüksektir. Yine Tablo 2'de görüldüğü gibi, yaş grubunun, benlik-kurgusu boyutlarından hem bireysel-gelişim yönelimi ($F(1,211) = 11.75$, $p < .01$, $\eta^2 = .03$) hem de ilişkisel yönelim ($F(1,211) = 8.29$, $p < .01$, $\eta^2 = .03$) üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Genç yetişkin kadınların bireysel-gelişim yönelimi boyutundan aldıkları puan ($\bar{X} = 42.07$) yetişkin kadınların aldıkları puandan ($\bar{X} = 39.15$) daha fazladır. İlişkisel yönelim boyutundan ise yetişkin kadınların aldıkları puan ($\bar{X} = 65.60$) genç yetişkin kadınlardan ($\bar{X} = 63.23$) daha yüksektir.

Tablo 2

Benlik-Kurgusu ile Benlik-Algısı Boyutları Arasındaki Kanonik Korelasyonlar

	Birinci Kanonik Kök r	İkinci Kanonik Kök r
Benlik-Kurgusu		
İlişkisel Yönelim	-.99	.09
Bireysel Gelişim Yönelimi	.01	-.99
Varyans Yüzdesi	.32	.17
Net Varyans (Redundancy)	.10	.10
Benlik-Algısı		
Ev İşi	-.46	.44
Yakınlık İlişkisi	-.82	-.25
Mesleki	-.59	.16
Atletik	-.10	-.81
Fiziksel	-.49	-.28
Özdeğer	-.68	-.19
Varyans Yüzdesi	.10	.10
Net Varyans (Redundancy)	.10	.17
Kanonik Korelasyon	.47	.44

Şekil 1. Çalışma durumu ve yaş grubunun bireysel gelişim yönelimi üzerindeki ortak etkisi

Çalışma durumu ve yaş grubunun, benlik-kurgusu boyutlarından bireysel-gelişim yönelimi ($F(2,211) = 5.89, p < .01$) üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu ortak etkiyi oluşturan ortalama değerler Şekil 1’de sunulmuştur. Çalışma durumu yaş grubu ortak etkisinin kaynağını bulmak amacıyla yapılan grup içi karşılaştırmaların sonuçları; genç ev kadınlarının yetişkin ev kadınlara göre ($q = 2.97; sd. = 210; p < .05$); genç olan ve vasıfsız işlerde çalışanların yetişkin olan ve vasıfsız işlerde çalışanlara göre ($q = 5.75; sd = 210; p < .01$); genç olan ve vasıfsız işlerde çalışanların genç ev kadınlara göre ($q = 2.78; sd. = 210; p < .05$); genç olan ve uzman işlerde çalışanların genç ev kadınlarına göre ($q = 4.79; sd. = 210; p < .01$); yetişkin olan ve uzman işlerde çalışanların yetişkin ev kadınlara göre ($q = 9.04; sd. = 210; p < .01$); yetişkin olan ve uzman işlerde çalışanların yetişkin olan ve vasıfsız

işlerde çalışanlara göre ($q = 8.49; sd. = 210; p < .01$) daha fazla bireyleşme eğiliminde olduğunu göstermiştir.

Benlik-Kurgusunun Temel Boyutları İle Benlik-Algısı Arasındaki İlişkiler

Benlik-kurgusu (ilişkisel yönelim ve bireysel-gelişim yönelimi) ile benlik-algısı (ev işinde yeterlik, yakın ilişkiler, mesleki yeterlik, atletik yeterlik, fiziksel görünüm ve bütünsel özdeğer) arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla, Kanonik Korelasyon analiz tekniğinden yararlanılmıştır. İlgili analiz sonucunda, benlik-kurgusu ile benlik-algısı arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu (Wilks Lamda = .62, $p < .001$) görülmüştür. Buna göre; 1. kök (Wilks Lamda = .62, $p < .001$) ve 2. kök (Wilks Lamda = .79, $p < .001$) anlamlı çıkmıştır. Bulgular Tablo 2’de verilmiştir. 1. kökün kanonik korelasyon değeri .47, açıkladığı varyans oranı %28’dir. 2. kökün kanonik korelasyon değeri .44, açıkladığı varyans oranı ise %25’dir. Açıklanan varyansa katkıları %5’in altında olan değişkenlerin yorum değeri olmayacağı için korelasyonlara ilişkin kesim noktası .40 olarak alınmıştır.

Tablo 3’de görüldüğü gibi, ilişkisel yönelim (-.99) ile yakın ilişkiler (-.82) arasında yüksek düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınlar, ilişkisel yönelim düştükçe yakın ilişkilerde kendilerini daha az yeterli algılamaktadırlar. İlişkisel yöne-

Tablo 3

Benlik-Kurgusu Temel Boyutlarına Özgü Kutupların Benlik-Algısı Üzerindeki Etkisine İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler	Univariate F	Stepdown F	η^2	Bonferroni α
Bireysel-Gelişim Yönelimi (bireyleşmiş \times kalıplaşmış)	Yakın İlişkiler	3.89 (1/213) *	4.22(1/212)*	.01	.01
	Atletik Yeterlik	20.56 (1/213) ***	18.59(1/210)***	.08	.01
	Fiziksel Görünüm	7.97(1/213)**	5.63(1/209)*	.02	.01
İlişkisel Yönelim (ilişkili \times kopuk)	Ev İşinde Yeterlik	6.28(1/213)*	6.28(1/213)*	.02	.01
	Yakın İlişkiler	23.56(1/213)***	21.44(1/212)***	.09	.01
	Bütünsel Özdeğer	21.98(1/213)***	7.14(1/208)**	.03	.01

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

lim (-.99) bütünsel özdeğer (-.68) ile de yüksek düzeyde ilişkilidir. Kadınlar, ilişki yönelim düştükçe görece olarak kendilerini daha az değerli biri olarak algılamaktadırlar. İlişki yönelimin (-.99), mesleki yeterlik (-.59), fiziksel görünüm (-.49) ve ev işinde yeterlik (-.46) ile orta düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, ilişki yönelim düştükçe kadınlar kendilerini bu alanlarda daha az yeterli algılamaktadırlar.

Bireysel-gelişim yönelimi (-.99), atletik yeterlik ile oldukça yüksek korelasyona sahiptir (-.81). Bu sonuçtan hareketle yetişkin kadınların bireysel-gelişim yönelimi düştükçe kendilerini atletik alanda daha az yeterli algıladıkları söylenebilir. Ayrıca, bireysel-gelişim yönelimi (-.99), ev işinde yeterlik (.44) ile ters yönde ve orta düzeyde bir ilişkiye sahiptir. Kadınlarda bireysel-gelişim yönelimi arttıkça, kendilerini ev işlerinde daha yetersiz algılama eğilimi de artmaktadır.

Benlik-Algısı İle Benlik-Kurgusunun Temel Boyutlarına Özgü Kutuplar Arasındaki İlişkiler

Benlik-algısının, benlik-kurgusu boyutlarından ilişki yönelim ve bireysel-gelişim yöneliminin kutuplarına göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla, benlik-kurgusunun ikişer kutup içeren iki temel boyutu, farklı iki bağımsız değişken olarak ayrıştırılmış ve benlik-algısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Böylece, 2 (ilişki yönelim kutbu: ilişkili, kopuk) 2 (bireysel-gelişim yönelimi kutbu: bireyleşmiş-özerkleşmiş, kalıplaşmış) stepdown MANOVA uygulanmıştır. Bu amaçla, her bir temel boyuttaki kutuplar, medyanın kesme noktası olarak kullanılmasıyla birbirinden ayrılmıştır. Bireysel-gelişim yöneliminin, $F(6,208) = 5.51, p < .001, \eta^2 = .12$ ve ilişki yöneliminin, $F(6,208) = 6.61, p < .001, \eta^2 = .15$, benlik-algısı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu saptanmıştır. Ayrıca yapılan Bonferroni düzeltmesi sonucunda tekrar etkisinin olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 4

Benlik-Kurgusuna Göre Kadınların Benlik-Algısı Boyutlarından Aldıkları Puanların Ortalamaları ve Standart Sapmaları

		Benlik-Algısı Boyutları							
		Ev İşinde	Yakın	Mesleki	Atletik	Fiziksel	Bütünsel		
			İlişkiler	Yeterlik	Yeterlik	Görünüm	Özdeğer		
Bireysel-Gelişim Yönelimi	İlişki Yönelim	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	n	
Kalıplaşmış									
	Kopuk	12.34 (2.7)	11.30 (3.0)	11.88 (2.6)	8.51 (2.0)	10.98 (2.4)	17.01 (3.4)	52	
	İlişkili	13.83 (2.2)	12.88 (2.1)	13.20 (2.2)	8.47 (2.8)	12.20 (1.9)	18.73 (2.2)	53	
	Genel	13.09 (2.6)	12.10 (2.7)	12.55 (2.5)	8.49 (2.4)	11.60 (2.2)	17.88 (3.0)	105	
Bireyleşmiş									
	Kopuk	12.29 (2.9)	11.92 (2.5)	11.75 (2.4)	9.79 (2.3)	12.29 (2.2)	17.29 (2.5)	54	
	İlişkili	12.72 (3.0)	13.58 (2.0)	12.84 (2.1)	10.31 (2.7)	12.56 (2.1)	19.18 (2.9)	58	
	Genel	12.51 (3.0)	12.78 (2.4)	12.32 (2.3)	10.06 (2.5)	12.43 (2.1)	18.27 (2.9)	112	
Toplam									
	Kopuk	12.32 (2.8)	11.62 (2.8)	11.82 (2.5)	9.16 (2.2)	11.65 (2.3)	17.16 (3.0)	106	
	İlişkili	13.25 (2.7)	13.25 (2.0)	13.01 (2.1)	9.43 (2.9)	12.39 (2.0)	18.97 (2.6)	111	
	Genel	12.79 (2.8)	12.45 (2.5)	12.43 (2.4)	9.30 (2.6)	12.03 (2.2)	18.08 (2.9)	217	

Not: Standart sapmalar parantez içinde verilmiştir.

tır. Bu sonuçlara ilişkin bulgular Tablo 4’de gösterilmiştir. Bireysel-gelişim yöneliminin kalıplaşmış ve bireyleşmiş kutuplarında yer alan, kopuk veya ilişki yönelimli kadınların benlik-algısı boyutlarından aldıkları puanların ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 4’te sunulmuştur.

Bireysel-gelişim yöneliminin, yakın ilişkiler (stepdown $F(1,212) = 4.22, p < .05, \eta^2 = .01$), atletik yeterlik (stepdown $F(1,210) = 18.59, p < .001, \eta^2 = .08$) ve fiziksel görünüm (stepdown $F(1,209) = 5.63, p < .05, \eta^2 = .02$) algısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur. Bireyleşmiş-özerk benlik-kurgusuna sahip kadınlar yakın ilişkilerde ($\bar{X} = 12.78$), kendilerini kalıplaşmış benlik-kurgusuna sahip kadınlardan ($\bar{X} = 12.10$) daha yeterli yönde algılama eğilimindedirler. Yine bireyleşmiş benlik-kurgusuna sahip kadınların atletik yeterlik algıları ($\bar{X} = 10.06$), kalıplaşmış benlik-kurgusuna sahip kadınlardan ($\bar{X} = 8.49$) daha yüksektir. Bireyleşmiş benlik-kurgusuna sahip kadınların fiziksel görünüm algıları ($\bar{X} = 12.43$) da kalıplaşmış benlik-kurgusuna sahip kadınlardan ($\bar{X} = 11.60$) daha yüksektir.

Tablo 3’den izlenebileceği gibi, ilişki yöneliminin, ev işinde yeterlik yakın ilişkiler ve bütünsel özdeğer algısı üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Ev işinde yeterlik açısından ilişkili benlik-kurgusuna sahip kadınlar ($\bar{X} = 13.25$) kopuk benlik-kurgusuna sahip kadınlara göre ($\bar{X} = 12.32$) kendilerini daha yeterli algılamaktadırlar. Benzer şekilde, yakın ilişkiler açısından da ilişkili benlik-kurgusuna sahip kadınlar ($\bar{X} = 13.25$) kopuk benlik-kurgusuna sahip kadınlara göre ($\bar{X} = 11.62$) kendilerini daha yeterli algılamaktadırlar. Yine ilişkili benlik-kurgusuna sahip kadınların bütünsel özdeğer ($\bar{X} = 18.97$) kopuk benlik-kurgusuna sahip kadınların bütünsel özdeğerinden ($\bar{X} = 17.16$) daha yüksektir.

Tartışma

Benlik-Algısına İlişkin Bulgular

Bu araştırmada benlik-algısı; yakın ilişkiler, mesleki yeterlik, fiziki görünüm gibi çeşitli bağlamlara göre değişebilen bir “yapı” olarak ele alınmıştır (Marsh, 1993; Messer ve Harter, 1986; Rosenberg, 1979; Rosenberg ve ark., 1995; Woike ve

Baumgardner, 1993). Araştırmanın birinci sorusuna ilişkin bulgular, uzman işte çalışan kadınların bütünsel özdeğerinin hem ev kadınlarının hem de vasıfsız işte çalışan kadınların bütünsel özdeğerinden daha yüksek olduğunu göstermiştir. Söz konusu bulgu, uzman bir işte çalışmanın kişisel sağlık ve yeterlik duygusunu artırdığını ve böylece özdeğere katkıda bulunduğunu gösteren diğer araştırma bulgularıyla tutarlıdır (Aston ve Lavery, 1993; Coleman ve Antonucci, 1983; Crepet, Piazzzi, Vetrone ve Costa, 1993; Haw, 1995; Mutran, Reitzes, Bratton ve Fernandez, 1997; Pietromonaco, Manis ve Markus, 1987). Böylece, uzmanlık gerektiren işlerde çalışmanın kadınlara yeteneklerini geliştirme ve becerilerini uygulama olanağı sağladığı için (Cross ve Madson, 1997) bütünsel özdeğeri yükselttiği söylenebilir.

Bununla birlikte, benliğe ilişkin genel bir hoşnutsuzluk duygusunun ötesinde ev işlerini düzenleme, fiziksel görünüm, atletik yeterlik, yakın ilişkiler ve mesleki yeterlik gibi benlik-algısı boyutlarına tek tek bakıldığında kadınların çalışıp çalışmamasının anlamlı farklılıklar yaratmadığı görülmüştür. Bu boyutlara ilişkin ortalamalara ölçekteki en düşük ve en yüksek puanlara göre bakıldığında, çalışan kadınların ve ev kadınlarının anılan algı boyutlarında kendilerini yeterli sayılabilecek bir düzeyde algıladıkları söylenebilir. Anılan bulgunun, toplumda kadınlardan beklenen cinsiyet rolleriyle ilgili olduğu ve çalışan kadınlar açısından ev işlerinin ve yakın ilişkilerin hala önemini kaybetmediği düşünülmektedir. Nitekim araştırmadaki soruları destekleyici nitelikte eklenen bazı açık uçlu sorulara (Bunlar; “Bir işte çalışıyor olmaktan ya da ev kadını olmaktan hoşnut musunuz?” “Evet ise neden? hayır ise neden?”; “Bir işte çalışmak yaşamınızı ne yönde etkiledi? (olumlu / olumsuz)” “Ne ölçüde etkiledi? (hic etkilemedi / biraz etkiledi / çok etkiledi)” gibi sorularda) verilen cevaplardan anlaşılacağı gibi, kadınların çalışma yaşamına katılmaları, aile / ev ile ilgili sorumlulukları yerine getirmelerine engel olmamakta, tam tersine çalışma yaşamının yanısıra ev içi işleri de yerine getirerek daha fazla görev üstlenmektedirler (Crepet, Piazzzi, Vetrone ve Costa, 1993; Kağıtçıbaşı 1998; Oster ve Scannell, 1999).

Diğer yandan, benlik-algısı boyutlarına yaş grupları açısından bakıldığında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Yetişkin yaş grubundaki kadınların, genç yetişkin yaş grubundaki kadınlara göre kendilerini ev işinde ve mesleki alanda daha yeterli algıladıkları bulunmuştur. Bu güven duygusunun, yetişkin kadınlarda daha fazla olması mesleki ilişkilerini olduğu kadar ev işlerini de organize etme konusundaki deneyimlerine ve anılan alanlarda daha güçlü kimlik rolleri benimsemiş olmalarına bağlanabilir. Nitekim, çalışmanın ve mesleki yeterliliğin orta yaşta kadınlar için önemini gösteren birçok çalışma yapılmıştır (Coleman ve Antonucci, 1983; Hong, Bianca, Bianca ve Bollington, 1993; Pietromonaco, Manis ve Markus, 1987). Böylece, bu çalışmada görüldüğü gibi, uzman işte çalışmanın özdeğerin yükselmesine, yetişkin olmanın ise genel olarak ev ve işyerindeki yeterlik algısının yükselmesine katkıda bulunacağı düşünülebilir.

Benlik-Kurgusuna İlişkin Bulgular

Bu çalışmada benlik-kurgusu kavramı gelişimsel yönelim ve ilişkisel yönelim olmak üzere iki temel boyutta ele alınmıştır (Cross, Bacon ve Morris, 2000; Guisinger ve Blatt, 1994; İmamoğlu, 1987, 1998; Kağıtçıbaşı, 1987; 1998; Markus ve Kitayama, 1991; Triandis ve ark., 1985). Giriş kısmında belirtildiği gibi birinci temel boyutun özerkleşme / kalıplaşma, ikinci temel boyutun da ilişkili / kopuk olmak üzere ikiye kutbu vardır. Araştırmanın ikinci sorusu, benlik-kurgusunun çalışma durumuna ve yaş grubuna göre değişip değişmediğiydi. Elde edilen bulgular, uzman işte çalışan kadınların benlik gelişiminde özerkleşme-bireyleşme eğiliminin, vasıfsız işte çalışan kadınlardan ve ev kadınlarından daha yüksek olduğunu göstermiştir. Çalışılan işin niteliği (uzman iş / vasıfsız iş) özerkleşme eğiliminin artmasında rol oynamaktadır. Ancak literatürde, kadınlarda benlik-kurgusu ile çalışma durumu arasındaki bağlantılara ilişkin bulgulara ulaşılamamıştır. Anılan sonuçtan hareketle uzman işlerde çalışmanın kadınların daha özerk benlik-kurgusu geliştirmelerine katkıda bulunduğu ileri sürülebilir. Nitekim özerklik düzeyleri açısından bakıldığında, uzman işte çalışan kadınların

bireysel-gelişim yöneliminin genel ortalamasının üzerinde olduğu buna karşı vasıfsız işte çalışanların ve ev kadınlarının genel ortalamasının altında olduğu görülmüştür.

Yine ikinci soruya ilişkin bulgulara göre, yaş etkeninin de benlik-kurgusu üzerinde anlamlı etkisi olduğu saptanmıştır. Genç yetişkin kadınların benlik gelişiminde bireyleşme-özerkleşme eğilimi yetişkin kadınlardan daha yüksektir. Buna karşın yetişkin kadınların duygusal bütünleşme ve ilişkisellik eğiliminin genç yetişkin kadınlardan daha yüksek çıktığı görülmüştür. Nitekim, benlik-kurgusunun yaş etkiyle ilişkilerini inceleyen araştırmacılar Clancy ve Dollinger (1993) ile Yamaguchi (1994), kadınların yaşı ilerledikçe benlik-kurgusunun ilişkili olma yönünde değiştiğini göstermişlerdir. Bu çalışmada da gençlerin bireyleşme-özerkleşme eğiliminin yetişkin gruptan, yetişkinlerin duygusal bütünleşme-uzlaşma eğiliminin ise genç yetişkin gruptan daha yüksek çıkması, toplumsal dönüşüm sürecinde daha önceki kuşakların sosyal uyuma attikleri önemin genç kuşakta değiştiğine, bireyleşmeye ve özerkliğe verilen önemin giderek arttığına işaret olarak alınabilir. Nitekim genç yetişkin kadınların bireyleşme-özerkleşme eğiliminin genel ortalamasının üzerinde, yetişkin kadınların bireyleşme eğiliminin ise genel ortalamasının altında olduğu, buna karşı yetişkin kadınların ilişkisel yöneliminin genel ortalamasının üzerinde, gençlerin ilişkisel yöneliminin ise genel ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile, genç yetişkin kadınlar yetişkinlere oranla daha özerk benlik-kurgusuna sahip iken yetişkin kadınlar gençlere oranla daha ilişkili benlik-kurgusuna sahiptir .

Öte yandan çalışma durumu ile yaş ortak etkisi, en yüksek özerklik eğiliminin uzman işlerde çalışan kadınlarda yer aldığını göstermiştir. Yetişkin kadınlarda bireyleşme eğilimi sadece uzman işlerde çalıştıkları durumda, vasıfsız işlerde çalışanlara ve ev kadınlarına kıyasla daha yüksek çıkmaktadır. Diğer yandan yaş ve çalışma durumu ortak etkisine göre, vasıfsız işlerde çalışan genç yetişkinlerin bireyleşme eğiliminin vasıfsız işlerde çalışan yetişkin kadınlara

göre daha yüksek olduğu izlenmektedir. Buna göre, gençler açısından işin niteliğinden bağımsız olarak belki sadece para kazanmak bile özerkleşme açısından önemli bir koşul olarak belirirken, yetişkin grupta özerklik eğiliminin gelişebilmesi açısından yapılan işin uzmanlık ve beceri gerektirmesi, yükselme beklentisi ve deneyim kazanma da önemli algılanıyor olabilir. Yine genç yetişkin ev kadınlarının yetişkin ev kadınlara göre daha fazla bireysel gelişme çabası taşıdıkları görülmektedir. Anılan bulgular, yapılan işlerin nitelikli bir eğitime dayanmadığı koşullarda bile kuşaklar arası fark olduğuna ve genç kuşaklar açısından bireyleşme-özerkleşme bilincinin daha fazla önem taşımaya başladığına işaret etmektedir. Bu çalışmada uzman işte çalışmanın ve genç yaşta olmanın özerkleşme-bireyleşme eğilimini artırdığını yansıtan bulgular, daha önce değinilen diğer araştırma bulgularıyla tutarlıdır (Eaton ve Low, 2000; Sinha ve Verma, 1994). Anılan sonuç, toplumsal cinsiyet rolleri açısından toplumumuzda özellikle genç kuşak kadınların uzlaşma ve duygusal bütünleşme yöneliminden çok eğitimi, uzmanlık gerektiren işleri ve özerkleşmeyi tercih ettiklerini göstermektedir.

Benlik-Algısı İle Benlik-Kurgusu Arasındaki İlişki Örüntüsü

Bu çalışmada, benlik-algısı ile benlik-kurgusu, benlik-kategorileme kuramı ve çok boyutlu bakış açısı çerçevesinde benlik-kategorileme sürecinin farklı düzeyleri olarak ayrıştırılmıştır (Hogg ve McGarty 1990; Messer ve Harter, 1986; Sedikides ve Brewer, 2001; Triandis, 1989). Araştırmada yer alan üçüncü soru genel olarak kadınlardaki benlik-algısı ve benlik-kurgusu temel kategorileri arasındaki ilişkinin nasıl bir örüntü oluşturduğu ile ilgiliydi. Bulgulara göre, genelde kadınların ilişkisellik ve duygusal bütünleşme eğilimi arttıkça, beklenebileceği gibi kendilerini yakın ilişkilerde daha yeterli algıladıkları ve bütünsel özdeğerin de yükseldiği görülmektedir. Kadınların ilişkisellik eğiliminin artması ile kendilerini daha değerli algılamaları arasında saptanan ilişki kültürlerarası araştırma bulgularıyla da uyumaktadır (Bierbrauer, Meyer ve Wolfradt,

1994; Kağıtçıbaşı, 1996; 1998; Markus ve Kitayama, 1991; Miller ve Prentice, 1994; Triandis, 1989).

Yukarıda değinilen bu iki benlik kurultusu arasındaki ilişkinin ayrıntılı boyutlarda betimlendiği araştırma sayısının kısıtlı olması nedeniyle, örneğin; kadınlarda bireyleşme eğilimiyle atletik yeterlik algısı arasında yüksek çıkan ilişki örüntüsüne dair karşılaştırmalar yapmak pek mümkün olmamaktadır. Messer ve Harter'ın (1986) gösterdiği gibi, Batıda da tam-zamanlı çalışan kadınların atletik yeterlik algısı yarı-zamanlı çalışan kadınlardan ve ev kadınlarından daha yüksek çıkmıştır. Ancak, bu konuda sadece bireyleşme ve özerkleşme değerlerine verilen önemin sağlıklı bir bedene verilen önemi yordamaya katkıda bulunduğu, özerkleşmenin bireysel özdeğer ve sağlıklı bir yaşam bilinci geliştirme açısından anlamlı algılandığı söylenebilir.

Benlik-algısı boyutları ile benlik-kurgusu temel boyutlarının kutupları dikkate alınarak aralarındaki örüntüye ayrıntılı olarak bakıldığında, bireysel gelişimi özerklik doğrultusunda olan kadınların, kalıplaşmış benlik geliştiren kadınlara göre, kendilerini atletik ve fiziksel görünüm, ayrıca yakın ilişkiler açısından daha yeterli algıladıkları görülmüştür. Öte yandan, duygusal gelişimi bütünleşme kutbunda yer alan kadınların, ilişkilerden kopuk benlik-kurgusuna sahip kadınlara göre kendilerini yine yakın ilişkilerde daha yeterli algıladıkları görülmüştür. İlişkisellik eğilimi yüksek olanlarda bütünsel özdeğerin, ayrıca ev işinde yeterlik algısının da daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak, ilgili sonuçlara bakıldığında bireyleşme ve bütünleşme eğilimlerini bağdaştıran kadınlarda hem yakın ilişkilere, hem özdeğere ilişkin benlik yeterliğinin diğer kadınlarınkinden daha yüksek olduğu izlenebilir. Yakın ilişkiler ve özdeğer açısından benlik algıları düşük olmamakla birlikte, ev işi gibi geleneksel bir rolde yeterlik algısı en yüksek olan kadınların, beklenebilecek doğrultuda kalıplaşmış bütünleşme (ilişkisellik) grubundan olduğu görülmektedir. Öte yandan, sosyal ilişkilerden kopukluk eğiliminin yüksek olduğu benlik örüntülerinde yeterlik algısının da görece olarak düşük düzeylerde kaldığı saptanmıştır. Anılan bulguların tümünden

hareketle, Kağıtçıbaşı'nın (1996) ve İmamoğlu'nun (1998) da ileri sürdükleri gibi, kadınların özellikle yakın ilişkilerde kendilerine güven duymaları ve özdeğer geliştirmeleri açısından hem özerkliğın, hem duygusal bütünleşmenin birlikte gelişmesinin çok önemli olacağını vurgulamak mümkündür

Sonuç

Araştırma bulgularına göre, bütünleşme eğiliminin yaşça daha büyük olan kadınlarda gençlere kıyasla daha baskın olduğu, ayrıca bireyleşme yöneline kıyasla atletik yeterlik dışındaki tüm benlik bağlarına ilişkin yeterlilik algısını yordamaya daha fazla katkıda bulunduğu görülmüştür. Böylece, uzman işlerde çalışmayan kadınlarda bireysel gereksinimlerin yaş ilerledikçe azaldığı, deneyim kazanmanın ve çeşitli benlik becerilerine güven geliştirmenin daha uzlaşmacı ve bütünleşmeci tutumlara bağlandığı düşünülebilir. Uzman işlerde çalışan ileri yaştaki kadınlarda özerkleşme eğiliminin bütünleşme eğiliminden daha yüksek olması ise, içinde buldukları mesleki ortamdan kaynaklanan beklentilere ve kendilerini geliştirme ve ilerleme arzularına bağlanabilir. Özerkleşme-bireyleşme yöneliminin genelde genç yetişkin kadınlarda daha baskın çıkması ise modernleşme eğiliminin bir göstergesi olarak alınabilir. Benlik kurgusu ile yeterlilik algısı arasındaki örüntüye ilişkin bulgular ise özellikle yakın ilişkiler ve bütünsel özdeğer açısından hem bütünleşme eğiliminin, hem özerkleşme eğiliminin birlikte gelişebileceğini destekler niteliktedir. Bundan sonraki çalışmalarda benlik - kurgusu - benlik-algısı örüntülerinin; toplumsal cinsiyet ve baskın kültürel değerlere göre farklı sosyalleşme bağlamlarında ne gibi biçimler aldığı araştırılabilir.

Kaynaklar

- Aston, J., & Lavery, J. (1993). The health of women in paid employment: Effects of quality of work role, social support and cynicism on psychological and physical well-being. *Women Health*, 20 (3), 1-25.
- Bala, M. (1992). Perceived self in educated employed and educated unemployed women. *International Journal of Social Psychiatry*, 38 (4), 257-261.

- Bala, M. (1998). Social self-concept of educated employed and educated unemployed women. *The International Journal of Social Psychiatry*, 44 (1), 71-74.
- Baumeister, R. F. (1996). The self. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (4th Ed.). Boston: The McGraw Hill Companies.
- Bierbrauer, G., Meyer, H., & Wolfradt, U. (1994). Measurement of normative and evaluative aspects in individualistic and collectivistic orientations: The cultural orientation scale (COS). In U. Kim, H.C. Triandis, Ç. Kağıtçıbaşı, S.C. Choi & G. Yoon (Eds.), *Individualism and collectivism: Theory, method, and applications* (pp. 189-199). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Brewer, M. B., & Gardner, W. L. (1996). Who is this "we"? Levels of collective identity and self-representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 83-93.
- Campbell, J. D. (1990). Self-esteem and clarity of the self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 538-549.
- Clancy, S. M., & Dollinger, S. J. (1993). Photographic depictions of the self: Gender and age differences in social connectedness. *Sex Roles*, 29 (7-8), 477-495.
- Coleman, L. M., & Antonucci, T. C. (1983). Impact of work on women at midlife. *Development Psychology*, 19, 290-294.
- Crepet, P., Piazzi, A., Vetrone, G., & Costa, M. (1993). Effects of occupational status on the mental health of young Italian men and women: A cross-sectional study. *International Journal of Social Psychiatry*, 39 (4), 303-312.
- Cross, E. S., & Madson, L. (1997). Models of the self: Self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122 (1), 5-37.
- Cross, E. S., Bacon, P. L., & Morris, M. L. (2000). The relational-interdependent self-construal and relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78 (4), 791-808.
- Crossley, M. L. (2000) *Introducing narrative psychology: Self, trauma and the construction of meaning*, (pp. 3-23). Buckingham: Open University Press.
- Eaton, L., & Louw, J. (2000). Culture and self in South Africa: Individualism-predictions. *The Journal of Social Psychology*, 140 (2), 210.
- Feather, N. T. (1991). Human values, global self-esteem, and beliefs in a just world. *Journal of Personality*, 59 (1), 83-107.
- Greenwald, A. G. (1980). The totalitarian ego: Fabrication and revision of personal history. *American Psychologist*, 35, 603-618.

- Guisinger, S., & Blatt, S. J. (1994). Individuality and relatedness: Evolution of a fundamental dialectic. *American Psychologist*, 49, 104-111.
- Haw, C. E. (1995). The family life cycle: A forgotten variable in the study of women's employment and well-being. *Psychology and Medicine*, 25 (4), 727-738.
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self to effect. *Psychological Review*, 94, 319-340.
- Hogg, M. A., & McGarty, C. (1990). Self-categorization and social identity. In D. Abrams & M.A. Hogg (Eds.), *Social identity theory: Constructive and critical advances* (pp. 10-27). New York: Springer-Verlag.
- Hong, S. M., Bianca, M. A., Bianca, M. R., & Bollington, J. (1993). Self-esteem: The effects of life-satisfaction, sex, and age. *Psychological Reports*, 72 (1), 95-101.
- İmamoğlu, E. O. (1987). An interdependence model of human development. In Ç. Kağıtçıbaşı (Eds.), *Growth and Progress in Cross-Cultural Psychology* (pp. 138-145). Berwyn: Swets North America.
- İmamoğlu, E. O. (1998). Individualism and collectivism in a model and scale of balanced differentiation and integration. *The Journal of Psychology*, 122 (1), 95-105.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1987). Individual and group loyalties: Are they compatible? In Ç. Kağıtçıbaşı (Eds.), *Growth and Progress in Cross-Cultural Psychology* (pp. 94-103). Berwyn: Swets North America
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan aile kültürü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). The autonomous-relational self: A new synthesis. *European Psychologist*, 1 (3), 180-186.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kashima, Y., Yamaguchi, S., Kim, U., Choi, S. C., Gelfand, M. J., & Yuki, M. (1995). Culture, gender, and self: A perspective from individualism-collectivism research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 925-937.
- Lau, S., & Wong, A.K. (1992). Value and sex-role orientation of Chinese adolescents. *International Journal of Psychology*, 27, 3-17.
- Linville, P.W. (1987). Self-complexity as a cognitive buffer against stress-related disease and illness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 663-676.
- Markus, H., & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, 41, 954-969.
- Markus, H., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-252.
- Marsh, H. W. (1993). Relations between global and specific domains of self: The importance of individual importance, certainty, and ideals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 5:975-992.
- Messer, B., & Harter, S. (1986). *Manual for the adult self-perception profile*. University of Denver.
- Miller, D. T., & Prentice, D. A. (1994). The self and collective. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 451-453.
- Mutran, E. J., Reitzes, D. J., Bratton, K. A., & Fernandez, M. E. (1997). Self-esteem and subjective responses to work among mature workers: Similarities and differences by gender. *Journal of Gerontology B*, 52 (2), 89-96.
- Oster, K. A., & Scannell, E. D. (1999). Change in role perception, role conflict, and psychological health of working mothers. *Psychological Reports*, 84 (1), 221-230.
- Pelham, B. W. (1991). On confidence and consequence: The certainty and importance of self-knowledge. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 518-530.
- Pietromonaco, P. R., Manis, J., & Markus, H. (1987). The relationship of employment to self-perception and well-being in women-a cognitive analysis. *Sex Roles*, 17 (7-8), 467-477.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C., & Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review*, 60, 141-156.
- Scheier, M., & Carver, C. S. (1981). Public and private aspects of the self. In L. Wheeler (Ed.), *Review of personality and social psychology*, Beverly Hills, Ca: Sage.
- Sedikides, C., & Brewer, M. B. (2001). *Individual self, relational self, collective self*. Philadelphia: Psychology Press.
- Showers, C. (1992). Compartmentalization of positive and negative self-knowledge: Keeping bad apples out of the bunch. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 1036-1049.
- Sinha, J. B. P., & Verma, J. (1994). Structure of collectivism. In Ç. Kağıtçıbaşı (Eds.), *Growth and progress in cross-cultural psychology*. Berwyn: Swets North America.
- Şahin, D., & Güvenç, G. B. (1996). Ergenlerde aile algısı ve benlik algısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11 (38), 22-32.

- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S.(2001). *Using multivariate statistics* (4th Ed.), New York: Harper Collins Publisher.
- Triandis, H. C. (1989). The self and social behavior in differing cultural contexts. *Psychological Review*, 96, 506-520.
- Triandis, H. C. (1994). Theoretical and methodological approaches to the study of collectivism and individualism. In U. Kim et al., (Eds.), *Individualism and collectivism: Theory, method, and applications* (pp. 41-51). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Triandis, H. C., Leung, K., Villareal, M. V., & Clark, F. L. (1985). Allocentric versus idiocentric tendencies: convergent and discriminant validation. *Journal of Research in Personality*, 19, 395-415.
- Woike, B. A., & Baumgardner, A. H. (1993). Global-specific incongruities in self-worth and the search for self-knowledge. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19, 290-295.
- Yamaguchi, S. (1994). Collectivism Among the Japanese: A Perspective From the Self." In U. Kim et al., (Eds.), *Individualism and collectivism: Theory, method, and applications* (pp. 175-188). Thousand Oaks: Sage Publications.

Summary

Self-Perception and Self-Construal of Women in Relation to Employment and Domestic Statuses

Meral Gezici* Gülden Güvenç
Hacettepe Üniversitesi

Bem's (1972) "self-perception theory" is considered as one of the most inclusive theories of self-perception. According to the theory, people develop information about themselves through observing and interpreting their own as well as other people's behaviors. Recently, self-perception is defined as a wholistic organization of evaluations in different relational contexts (Marsh, 1993; Messer & Harter, 1986; Rosenberg, Schooler, Schoenbach & Rosenberg, 1995; Woike & Baumgardner, 1993). Another leading theory of self-perception is the "self-categorization theory" of Tajfel et al., further enriched by Rosch (Hogg & McGarty, 1990). Categorization process that is functional in the explanation of self-perception is defined as the identification with the ingroup and differentiation from the outgroup.

Self-construal is another concept adopted in the "self" literature. For the past two decades, different self-construal types have been identified within the cross-cultural perspective. Whereas the Western self-construal is defined as "separated from others" and an independent entity, the Eastern self-construal is emphasized as "being connected to others" and flexible in responsiveness to the needs of others (Cross & Madson, 1997; İmamoğlu, 1987; 1998; Kağıtçıbaşı, 1996; 1998; Markus & Kitayama, 1991; Triandis, 1989).

Taken together, self-perception and self-construal concepts are regarded as different levels of abstraction in the description of self-categorization

process (Messer & Harter, 1986; Sedikides & Brewer, 2001; Triandis, 1989). In the present study, self-perception is defined as a feeling of individual self-competence in various domains of life experience and as a global self-worth (Messer & Harter, 1986). The second concept, the self-construal is defined as the individuation from or assimilation of the cultural values of individualism/collectivism, which is parallel to the identification of independence / interrelatedness self-construal in the literature (İmamoğlu, 1987; 1998).

Method

Sample

The sample of this study consisted of 217 women. Of these, 60 were housewives (27.6%), 69 were blue-collar employees (31.8%) and 88 were white-collar employees (40.6%) who volunteered to participate in the study. The mean age for the young adult group was 28.94 years, and the mean age for the adult group was 43.72 years.

Instruments

Adult Self-Perception Scale (ASPS). The ASPS was developed by Messer & Harter (1986) to assess the self-perception, the self-competence, and the global self-worth of adults in various domains of experience. The original scale consisted of 12 subscales but only 6 scales that were reliable and valid for the Turkish sample were used in the present study.

*Address for Correspondence: Meral Gezici, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, 06532, Ankara, Turkey
E-mail: meralg@hacettepe.edu.tr

Balanced Differentiation-Integration Scale (BDIS). The BDIS was developed by İmamoğlu (1998) to assess the self-construal of participants as the individuation from or assimilation of cultural values of individualism/collectivism. The reliability and validity of the scale were consistent with the findings of the present study.

Procedure

The scales were administered to women either at work or at home by the researcher.

Results

In order to obtain comparative information concerning the differences between the self-perception domains, a 3 (employment status: housewife, blue-collar employee, white-collar employee) x 2 (developmental stage: young adult, adult) stepdown multiple analysis of variance (stepdown MANOVA) was conducted. A main effect of employment status $F(12,412) = 2.03, p < .05, h^2 = .07$, and a main effect of developmental stage $F(6,206) = 2.70, p < .05, h^2 = .06$ were found to be significant. The results revealed that the global self-worth of employed women was higher than that of housewives, whereas older women had higher self-competence scores in job and housework.

In order to assess the differences between self-construals, a 3 (employment status: housewife, blue-collar employee, white-collar employee) x 2 (developmental stage: young adult, adult) MANOVA was conducted. Main effects of employment status $F(4,420) = 13.24, p < .001$, and developmental stage $F(2,210) = 9.33, p < .001, h^2 = .06$ were found to be significant. The results revealed that the mean self-developmental orientation score of white-collar employees (mean = 44.57) was significantly higher than that of blue-collar employees (mean = 39.14) and housewives (mean = 36.65). Also the mean self-developmental orientation score of young adult females (mean = 42.07) was significantly higher than those of older adult females (mean = 39.15). But the mean interrelatedness score of older adult females (mean = 65.60) was

significantly higher than that of young adult females (mean = 63.23). An interaction effect of employment status and developmental stage was also found on the self-developmental orientation. Both the young and the older groups who had white-collar jobs had a higher tendency to develop autonomy. On the other hand housewives and blue-collar workers had age differences in developing autonomy; younger women having higher scores for individuation.

The canonical correlation analysis, which was conducted to investigate the relationship between the self-construal and the self-perception showed that there was a high correlation between the self-developmental orientation and perception of athletic ability. A high correlation was also found between the interrelational orientation and competence in close relationships and global self-worth. According to a more detailed analysis between the self-perception dimensions and the poles of the two basic dimensions of self-developmental and interrelational orientations (2x2 stepdown MANOVA); those with higher individuation scores were found to be more competent in close relationships, and athletic ability and physical appearance. Those who had a tendency for relatedness had more competence in housework and job, close relations and higher self-worth in general. However, the mean scores revealed that women who showed a pattern of relational individuation had the highest efficiency scores in regard to close relations and global self-worth. This result may be considered as a support for the model proposing a self-construal of 'individuated-interrelated' type.

Discussion

The results of the study showed that the global self-worth of the white-collar employees was higher than that of the blue-collar employees and the housewives. This finding was consistent with the previous results, which indicated that employment improved well-being and self-competency and thus global self-worth (Aston & Lavery, 1993; Coleman & Antonucci, 1983; Crepet, Piazza, Vetrone & Costa, 1993; Haw, 1995; Mutran, Reitzes, Bratton &

Fernandez, 1997; Pietromonaco, Manis & Markus, 1987). Having a qualified job may help women to improve their abilities and to apply their skills in work, and thus raise their global self-worth. However, the results revealed no main effect for the other self-domains. This may be attributed to the strong beliefs of women about their responsibilities in the private sphere of family relations (Crepet, Piazzini, Vetrone & Costa, 1993; Kağıtçıbaşı, 1998; Oster & Scannell, 1999). On the other hand, the adult women's perception of themselves as more competent in house work and job domain may be attributed to their experience in domestic and occupational areas.

When the findings related to the self-construal are considered, it is possible to state that, white-collar employees and young adults have more tendency toward individuation and autonomy. Women high in interrelatedness orientation tend to perceive themselves as more competent in close

relationships and reveal higher global self-worth than others. Such results seem to be consistent with the literature regarding the traditional values and conformity linked to adulthood (Clancy & Dollinger, 1993; Eaton & Louw, 2000; Sinha & Verma, 1994; Yamaguchi, 1994). Again these results are consistent with other cross-cultural findings (İmamoğlu, 1998; Kağıtçıbaşı, 1996; Markus & Kitayama, 1991; Miller & Prentice, 1994; Triandis, 1989). However the detailed analysis of the self-construal poles and the self-perception dimensions point to highest efficiency scores for close relations and global self worth in the 'individuated-integrated' group.

In conclusion, self-construal reflects the socialization of the cultural values (individualism/collectivism) and the gendered role expectations by the individuals. It also contributes to the prediction of self-competence in various domains of relationships and global self-worth.